

s utal születésének színhelyére, a Duna alsó, a Vaskaputól a torkolatig terjedő szakaszára (Hister – Ister – Eszter). Mint ahogyan a kötet címe is kétféleképpen utal a csendre (I.: a csend albuma, valamint Iván, a gyermekkori társ filozofikus eszmefuttatásai során megfogalmazódó „fehér csend”). Bár úgy tűnik, az utóbb említett hőst, Ivánt a már gyermekkorában is jellemző filozofikus eszmefuttatások regénybe iktatott részleteivel Vasagyi Mária valamiféle bölcséleti keretet kívánt adni művének, ezek a szövegrészek kapcsolódnak legkevésbé a családtörténethez, olykor lebegnek, olykor kissé művinek, tudálékosnak hatnak, hangsúlyozott reflektivitásuk ellenére mintha mégsem kapnának kellő fajsúlyt a szövegvilágon belül. Az apa kalandozásának egzotikus részletei is kissé túlfeszítettek, túlszínezettek, -romantizáltak (Santa Ci, átokhajó, Titi-nekiváki csúcsa, a lióhanuták népe stb.). Mindezek ellenére – és mindezekkel együtt – azonban Vasagyi Mária kisregényével erőteljes gesztussal írta be nevét a vajdasági magyar (regény)irodalomba. Mindenekelőtt azzal, hogy bebizonyította, a kiterjedt, egyre nagyobb hagyománnyal rendelkező memoár-, napló- és családregegy-irodalom ellenére és keretein belül is lehetséges e műfaj újszerű megközelítése, hagyományának megújítása.

HARKAI VASS Éva

A NÉPMESE ÉS A MODERN MESE KÖZÖTT: ÚJ MESEÍRÁS

Szijj Ferenc: *Szuromberek királyfi*. Jelenkor, Pécs, 2001

Világirodalmi és magyar hagyománya egyaránt van annak a meseírásnak, amelynek alkotó eljárásai és -elemei Szijj Ferenc *Szuromberek királyfi* című meseregényét jellemzik. Mindenekelőtt Milne *Micimackó*-regényeire és a Lázár Ervin teremtette Négyszögletű Kerek Erdő világára kell gondolnunk. Az utóbbi szerző meséire – Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című paradigmikus jelentőségű alkotása mellett – épp a Milne teremtette mesevilág volt megtermékenyítő hatással.

Az azonos műfaj indukálta – évtizedeket és nyelvi-kulturális különbségeket áthidaló – diskurzus e művek között mindenekelőtt a regényvilág térbeli dimenzióinak megteremtésében, a szereplők megformálásában és a valósághoz mint külső tényezőhöz való viszonyulásukban mutatkozik meg. A hétköznapi világtól való eltávolodás és sziget-teremtés motívumaira épülnek. Milne hősei a Százholdas Pagonyban, Saint-Exupéry valóságon túlról érkezett kis hercege ember nem lakta – több jelentéssíkon értelmeződő – sivatagban találkozik az elbeszélővel, Lázár Ervin különleges figurái a Négyszögletű Kerek Erdőben élnek, míg Szijj Ferenc regényének szereplői eredeti funkciójuktól megfosztott (pl. a veteményeskert mint Sziromka Mária birodalma, a hinta mint vár:

Hintavár), vagy képzeletbeli tereket (pl. Bereksország, Sziromkaország, Sárfellegvár) laknak be. (Saint-Exupéry és Lázár Ervin művében az elbeszélőre is a kivonulás, a való [illetve a felnőtt] világgal való meghasonulás attitűdje vonatkozik.) E művek tehát egy olyan eredeti, a hétköznapiságtól levált és elhatárolódó világ letéteményei, amelyeknek megértéséhez az anyagi kötöttségektől megszabadult képzelet és beleérző/beleegyező befogadói magatartás szükséges: mindenekelőtt a gyermeki létdimenziók átélésére való ráhangoltság. Ennek parabolisztikus megjelenítése az elefántot emésztő óriáskígyó képzete Saint-Exupéry művében. E világok az idődimenziók jelentette kötődésektől is mentesek: a Százholdas Pagony „öröktől fogva” létezőként mutatkozik meg. A sivatag létének térbeli és időbeli koordinátái is elmosódnak. A Négyyszögletű Kerek Erdőnek nincsenek, mint ahogy Sziromkaországnak és Bereksországnak sem, reális határai.

Szijj Ferenc regénye az említett mesefró hagyományhoz kötődik szereplőinek megformálásában is, amely többnyire az antropomorfizáció eljárásán alapul. Ahogy Robert Gida barátai is emberi tulajdonságokkal felruházott tárgyak, játékok (*Micimackó*, *Nyuszi*, *Füles*, a mélabús számár, *Tigris*, *Malacka*, *Kanga*, a kenguru, fia *Zsebibaba*, valamint bölcs *Bagoly*), Lázár Ervin mesélőjét is különleges állatok és növények várják a Négyyszögletű Kerek Erdőben (*Mikkamakka*, *Szörnyeteg Lajos*, *Ló Szerafin*, a kék lócsoda, *Bruckner Szigfrid* a hasznavehetetlenné vált cirkuszi oroszlán, *Aromo*, a fékezhetetlen agyvelejű nyúl, *Vacskamati*, *Dömdödöm*, *Nagy Zoárd*, a lépkedő fenyőfa etc.). Szuromberek királyfi segítői is személyiségjegyekkel és személynevekkel rendelkező állatok (*Vaxler Katalin*, a kopasz nyakú tyúk, *Avram Kakuszi* a vén gepárd, *Csuhaj Ignác*, alias *Bélbaltaváry*, a filozofikus hajlamú medve), növények (*Uborka Szilvia* és nővérei, *Káposzta Benő* és felesége, *Káposztáné*, *Serilla Géza*, a futórózsza), tárgyak (*Prozenek*, a vénséges vén ágseprű, *Eisenhuber Dávid*, a kertkapu, és a *Veszelinovics Arvácskát*, a zöldparadicsomot [akár *Kanga Zsebibabát*] pályolgató paradicsomkaró *Apafi Tivadar*), valamint képzeleti dolgok (*Esze Ottó* óriás, *Békadínó*, egy békaszerű átmeneti lény [akár a *Mókusfarkas*, a *Lidérckirály* segítője, vagy a lószarvasbogár] etc.), amelyek a „megszemélyesítés” eljárása következtében megszabadultak tárgyi kötöttségeiktől. A mese interpretációs lehetőségei szerint az sem kizárt, hogy Szuromberek és Sziromka Máriát, emberi lényként való értelmezésüket is a jelképiség szintjére transzformáljuk, ahol a virágszirom mint a lány (szíromlét-leánysors), a nádszál mint az ifjú (a durvább kérésű, erőteljesebb férfi) szimbólumaként értelmezhető.

Róbert Gida, Mikkamakka és Szuromberek királyfi történetbeli szerepe a játékszervező és a megmentő szerepével azonosítható, míg ellenségként az Elefántok, Kisfejű Nagyfejű Zordonbordon és a Lidérckirály (mint az elvont, elidegenedett önkény megtestesítői) mutatkoznak meg. A hagyományként

értelmezett művekre mutatnak Szijj regényében más, a szereplők megformálásában mutatkozó analógiák is. Az intellektuális képességek és a bátorság egyik szereplőcsoportnak sem erőssége, ugyanakkor megalkuvásra való hajlam, nagyképűség és nagyotmondásra való hajlandóság figyelhető meg magatartásukban. Tigris fejében épp annyira „súvit a szellem”, mint amennyire Amoro „fékezhetetlen agyvelejű”, de Szuromberck is meglehetősen műveletlen, sőt, analfabéta. Micimackó, Dömdödöm és Bélbaltaváry költői és filozofikus hajlamú szereplők, noha alkotásaik többnyire a leghétköznapibb szükségletek és kívánságok kifejtését jelentik („nyáron nyaralok, télen telelek”, éneкли Micimackó), okfejtéseik pedig egyfajta nyakatekert, vagy ál-logikán alapulnak (pl. Csuha Ignác saját pénztelenségére vonatkozó magyarázata az átlátszó hazudozás fogalomkörébe tartozik). Beszédese nevek jellemzőek mind Milne, mind Lázár Ervin és Szijj Ferenc meseregényeire is: pl. Micimackó melléneve Csekélyértelmű Medvebocs, a Ló Szerafin név a szeráfi-angyali fogalomparra asszociál, míg pl. a Bélbaltaváry művésznév egyértelműen utal Csuha Ignác művészi teljesítményének értékére. Lázár Ervin és Saint-Exupéry művére líraiság (pl. a részvétel, az azonosulás, a saját történetként való megéltétség aspektusai) jellemző, míg Szijj Ferenc regényében egyfajta negatív önreflexió figyelhető meg, vagyis a meseformától való elvonatkoztatás szándéka. A műfajról ugyanis az elbeszélő úgy beszél („olyan még a mesékben sincs”), mintha az egy más, külső tényező lenne.

A klasszikus mesehagyomány (pl. a tündérmesék) eszköztárát és eljárásait Szijj Ferenc azáltal formálja eredetivé és újszerűvé, hogy nem következetes alkalmazásukban. Megbontja a különböző meseformulák eredeti elrendezését, azaz vét a rögzült mesei fordulatok szabályrendje ellen. Látszólag ugyan követi a meseformálás hagyományos rendjét: a szép királykisasszonyt (Sziromka Máriát) elrabolja a gonosz ellenfél (a Lidérckirály megbízottja, a Mókusfarkas, akinek a nevéhez egyéb gonosztettek is fűződnek), a királyfi a keresésére indul, számos kalandon és próbatételen kell átesnie, míg megtalálja szerelmét és leszámol ellenfeleivel, ugyanakkor e folyamatban semmi sincs a helyén. Számos zavaró és abszurd momentum tűnik fel. A hős annak rendje és módja szerint segítőkkel találkozik az úton, ám azok a szokványostól eltérő és funkciótlan varázseszközökkel látják el. Szijj meséjét olvasva ezért folytonosan az az érzésünk, hogy itt semmi sincs a helyén. Nemcsak azért, mert a hagyományos mesei rekvizitumokat, pl. a varázspálcát, -sípot, a táltos lovat egész sor oda nem illő, modern eszközzel váltja fel (csodafogpiszkáló, -gyűszű, -zsebkendő, Zeppelin, földalatti sínautó, repülő káposztagyalu, mi több, a fán függő telefon [a nyilvános telefon mesei változata] révén a főhős akár haza is telefonálhat vándorútja során), de azért is, mert a különböző meseelemek az abszurd, a paródia és a humor irányába mozdulnak el. A próbatételek esetében

pl. a tényleges fizikai erőpróbát jelentő párviadal helyett ellenzékiekkel való kocsmányás, a szellemi próbatételnél találós kérdések helyetti határórsáráknyal való beszélgetés vár a szereplőre. Természetesen a szabályok megkerülése a záróformulákra is vonatkozik. A megoldást a Békadinó elrabolt, füttyjelre szirénázó koronája hozza meg. A bűnösökre nem vár valós büntetés, és a jóknak sem jár igazi jutalom. Viszont a „nem kell egészen komolyan venni ezt a világot (sem)” tapasztalata vár a befogadóra.

Sziji Ferenc meseregényét, ha tapasztalatai nyomán áttekintjük meseirodalmunkat, a jelenkori vajdasági magyar műmesetermést, amelyre – néhány pozitív példától eltekintve – „csokinyuszik” és „muksi mesék” uralma jellemző, tanítani kellene, megkerülhetetlen példaként kellene állítani azok elé, akik meseírássra adják a fejüket: „csak így szabad”, „csak akkor, ha ezt (így) tudod” . . .

BENCE Erika

FILOZÓFIAI GONDOLKODÁSUNK NAGYKORÚSODÁSA

Loconcz Alpár: *Európa-dimenziók*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2002

1.

A kis közösségek krónikus önbizalomhiánya még a legjobb korszakokban is akadályozta a vajdasági magyar értelmiséget abban, hogy felismerni és ünnepelni tudja igazi értékeit. Később pedig a miloševići korszak borzalmai – a mindent bizonytalanná tevő infláció, a kolduslelkület kialakulásának kedvező hihetetlen elszegényedés, annak nyoma, hogy minden autóval rendelkező vajdasági magyarnak még a legnagyobb benzinhiányban is volt legalább egy kanna benzintartaléka, hogy elég legyen a határig – pedig néha még az értékekkel foglalkozást is megnehezítette. Így a mostani javuló korszakban sem ünnepeltük kellőképpen az olyan nagyobb közösségben is sokat jelentő, hatalmas teljesítményeket, mint Kalapis Zoltán életrajzgyűjteménye, vagy Gerold László irodalmi lexikona. Erre is gondolunk most, amikor arra vállalkozunk, hogy ne ünnepeljük, de legalább köszöntsük filozófiai gondolkodásunk nagykorúsodásán szép jelét, Losoncz Alprának a Forum Könyvkiadónál nemrégiben megjelent könyvét.

A filozófia tanulmányozása és maga a filozófiai gondolkodás eddig sem volt ismeretlen értelmiségünkél. Irodalmunk szinte elképzelhetetlen nélküle. Nemcsak úgy, hogy íróink foglalkoztak vele (Dési Ábel például egyetemi tanár szintjén ismeri), hanem a most már legöregebbek nemzedékéből Ács, Pap, Major stb., a későbbiekből Tolnai, Végel, Gobby Fehér, Gulyás stb. irodalmi alkotásai elképzelhetetlenek a mögöttük álló filozófiai alap nélkül, a legfia-